

Zdravko Gržičić

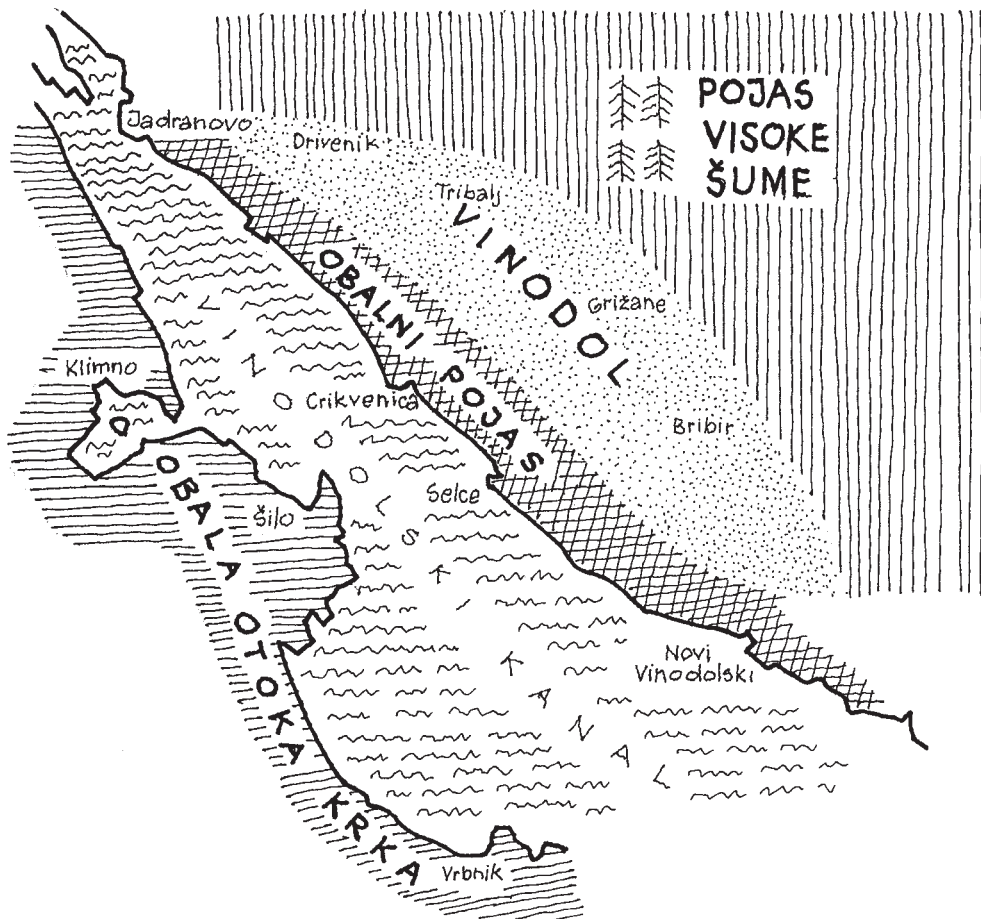
ČOVJEK I PROSTOR

Primorsko-vinodolski kraj, s njegova tri pojasa: obalni (uključivši u širem smislu sjevero-istočnu obalu otoka Krka), zaobalni (Vinodol) i gorski (područje visokih šuma, odnosno obronci Kapele) – to je prirodna sredina koju kao cjelinu upotrebljavaju povijest, kultura, gospodarstvo, promet, tj. zajednički život ovdašnjeg življa. Takvim se ovaj kraj predstavlja i kad se promatra sa strane. On dobronamjerniku otkriva osobitost koja očarava svojom neobičnošću i privlači svojim čarima.

Čovjek je neobično biće. On posjeduje više odlika zbog kojih je jedinstven među životinjama. Tako, za razliku od životinja, nije samo živo biće u krajoliku, on ga i oblikuje. Među mnoštvom životinja – živih bića – koja skaču, trče, lete, ukopavaju se i plivaju oko nas, čovjek jedini nije vezan za okolinu. Njegova mašta, njegov razum, njegova oštroumnost i žilavost omogućuju mu ne da se podredi, nego da mijenja okolinu. To je posebna ljudska djelatnost: korištenje, gospodarenje prostorom.

Povijest čovjeka podijeljena je nejednako. Najprije dolazi biološka evolucija: sve faze koje su čovjeka uspravile na noge. To je trajalo nekoliko milijuna godina. Zatim, trebalo je najmanje dva milijuna godina da bi se čovjek promijenio od malog tamnog stvorenja s kamenom u ruci, Australopithecusa u Homo sapiensa. Ali trebalo je mnogo manje od 20 tisuća godina da bi Homo sapiensi postali stvorenja kakva su danas: znanstvenici i umjetnici, graditelji gradova i planeri budućnosti, čitaoci i putnici, istraživači prirodnih pojava i ljudskih osjećaja. I tako su utjecali na okolinu – prostor na kojem žive - u tolikoj mjeri da danas trebamo ozbiljno razmišljati i razgovarati o kvaliteti i sudbini prostora na kojem i od kojega živimo.

Pročitao sam nedavno jednu pametnu rečenicu: «Naš planet, zvan Zemlja, nismo dobili u nasljeđe od svojih djedova, nego smo ga nakratko posudili od svojih unuka». Čovjek živi, radi i stvara na prostoru koji mu je dala majka Priroda i kojom on raspolaže i gospodari prema svome znanju i umjeću, ali i prema svo-

Primorsko-vinodolski kraj

jim potrebama. A te potrebe – želje – vrlo često nisu usklađene s mogućnostima prostora na kome živi.

Gospodarenje prostorom je ljudska djelatnost o kojoj ovisi egzistencija čovjeka. Čovjek mijenja kvalitetu, vrijednost i korištenje prostora. Pri tome treba prihvatiti neumitnu i neospornu činjenicu da je prostor, sav prostor na Zemlji definiran, konačan i da se njega ne može povećavati niti zamijeniti ako ga loše koristimo ili potrošimo. To je ulazna činjenica koja određuje sva pravila koja se ne mogu mijenjati i koja određuju sve planove korištenja. Ta pravila dio su svih zakona ljudskog uma i saznanja ma od koje razine vlasti ili znanosti – struke – došlo. Mogućnosti korištenja prostora su ograničene, mogu se mijenjati samo namjene. Ali svaka namjena mora poštivati osnovne mogućnosti korištenja prostora.

Ovaj je uvod nužan da bi se moglo ući u raspravu o prostoru, a koja je vrlo aktualna upravo danas, u ovo vrijeme planiranja i dogovaranja i to na svim razinama od građana, raznih udruga i društava do administracije.

Korijeni ljudskog osjećanja i razmišljanja, ako se ne manifestiraju preko jezika, mogu se naći u vidljivom odnosu prema prirodi – prema prostoru, kojeg istovremeno određuju. U prirodi – čitaj prostoru – razvija se usporedno s njime jedan vokabular koji vodi prema izvjesnoj oblikovanoj svijesti s određenim posljedicama. Govorim o prisvojenom prostoru, onome kojega je čovjek oblikovao. Riječ je o prostoru koji je preoblikovan posvuda gdje čovjek živi i postavlja svoje znakove, znakove djelatnosti koji mijenjaju prostor, time stvarajući «kultivirani krajolik».

To možemo nazvati respektiranjem postojećeg, u suprotnosti s onim što se preko toga poslužilo tehničko – industrijskim sredstvima koja dolaze izvana, bez obzira na geografske, klimatske i dugom tradicijom određene uvjetovanosti. U svakom slučaju, radi se o oblikovanom prostoru (prirodi), jer prostor ostaje čist i amorfan samo tamo gdje ga ljudi ne koriste, ne stavljaju u svoju službu, ne uređuju i ne njeguju niti ga preoblikuju.

Prostor postoji oduvijek, prije riječi i apsolutan je. Prostor je nešto što pripada prošlosti, seže u sadašnjost a, vjerujem, i u budućnost. Prostor je sigurnost. Loše, krivo oblikovanje prostora neminovno dovodi do sukoba prirode (prostora) i čovjeka, o čemu i govorim u ovom članku. A odnosi se upravo na ovaj naš prostor, Primorsko – vinodolski kraj, koji obuhvaća tri administrativne jedinice: grad Crikvenicu, grad Novi Vinodolski i Općinu Vinodolsku. Vrlo osebujan kraj povijesne, geografske, kulturne i gospodarske cjeline koja se nekada u prošlosti zvala Frankopanska knežija.

Na priloženom crtežu ovoga kraja – područja – u šematskom prikazu obuhvaćeni su i Vinodolski kanal i sjeverna obala otoka Krka. Ti su prostori dio gospodarske, interesne sfere Vinodolsko – primorske cjeline, odnosno područja.

Isto tako, prikazana je i visoravan guste šume iznad Vinodola, istog naziva što sve čini jedan specifičan, zajednički kraj, prostor koji je kroz povijest čvrsto povezan i ima zajednički životni interes.

Živimo ovdje, na ovom prostoru koji svojim klimatskim kvalitetama, geografsko-prometnim položajem i izuzetno lijepim pejzažnim vrijednostima, uz vrlo atraktivno more, predstavlja dragocjen prostor za život i dalji razvitak. Ti suću godina naši nonići živjeli su ovdje teško, otimajući škrtu zemlju od tvrdog kamika ili brodeći morem trbuhom za kruhom. Bio je to težak život ribara, zidara i poljoprivrednika. Siromašan, grub, tih, mukotrpan, povučen, s puno truda i radosti *miće*. Bio je to život jednog kraja po strani od velikih zbivanja u svijetu, života u tišini i neprimjetljivosti, bez atrakcija javnog života i izvan tokova koji su oblikovali veliku povijest. A tada, jednoga dana, svijet je otkrio ljepote ovoga kraja, blagu klimu, prekrasno toplo more, predivne krajolike i dobre, radine

ljude. Kraj u kome i kraći boravak znači najdjelotvorniji lijek za tijelo i dušu čovjeka. Tako se rodio turizam u ovome kraju, nova djelatnost i novi izvor privređivanja i boljeg života. Svake godine pokreću se mase čovječanstva u potrazi za toplijim, ugodnijim krajevima, i to se pretvorilo u najveću industriju novog vremena – u industriju turizma.

Neosporna je činjenica da je turizam danas glavna privredna grana ovoga kraja i trajna životna opredjeljenost. Činjenica je nadalje, da je turizam najveći korisnik, bolje rečeno potrošač prostora i to onog najkvalitetnijeg. Ukratko: prostor je osnovni alat turizma. U početnoj fazi blaga klima i toplo more bili su osnovni motivi koji su privlačili turiste. U početku, utjecaj turizma na prirodu i prostor bio je neznatan, čak i pozitivan. No promjene koje posljednjih desetljeća turizam unosi u resurse prirode postaju sve značajnije i ozbiljnije. Turizam je službeno svrstan u gospodarstvo (ekonomiju), dio je ekonomske znanosti i obrazovanja. Danas moramo prihvatiti činjenicu da je turizam nešto više od gospodarstva. Turizam je vrlo složena disciplina ljudskog djelovanja i obuhvaća sve ljudske djelatnosti i interese. Turizam je vezan uz kulturu, uz gospodarenje prostorom, uz povijest, sociologiju, promet, zdravstvo, šport. Ukratko, uz još niz drugih djelatnosti.

Turizam je danas neodvojivi dio životnog puta ogromnog, svakim danom sve većeg, broja stanovnika ove planete. To je najveći ljudski i financijski pokret i posao današnjice. Istovremeno, pokreće se masa od skoro trećine čovječanstva i mijenja svoje mjesto boravka, u potrazi za suncem, morem, toplijim ugodnijim prostorima toliko različitim od betonskih, hladnih gradova i bjesomučne trke za boljim životom. U potrazi za čistom prirodom, za igrom i opuštanjem, u potrazi za komuniciranjem i upoznavanjem. «Život je samo svijet što luta!», rekao je veliki Shakespeare. Seobe naroda u povijesti čovječanstva samo su malo bolji sindikalni izleti prema današnjem turizmu! To je mnogo dublja pojava koja izaziva i fizičke promjene na planetu Zemlja i na prostoru našega kraja.

Velika fizička ekspanzija turističke infra- i supra-strukture počela je gutati sve više kvalitetnog prostora, a za potrebe rekreacije turista. Sve je to počelo ugrožavati prirodnu, kulturnu i estetsku, pa prema tome i ekološku ravnotežu turističke okolice. Koncept industrijskog razvitka koji je računao s neograničenim trošenjem prirodnih bogatstava došao je kraju. Danas živimo u konceptu održivog razvoja u kome turizam mora prihvatiti sistem «mogućnosti podnošenja» (Carrying capacity). Profesor Jost Krippendorff ima izvanrednu uzrečicu da «turizam ždere pejzaž» (Landschaftsfresser)!

I tu počinje priča o odnosu čovjeka i prostora i to u ovom našem primorskom kraju. Postavlja se pitanje kako koristimo, kako gospodarimo ovim našim prostorom kojega, ako ga potrošimo, ne možemo zamijeniti za neki drugi.

Još 1971. godine (ponedjeljak, 18. siječnja) riječki Novi List donio je veliki članak «Raskomadana obala» u kome doslovno piše o «najezdi» na Jadran koja

je zatekla nespremne one koji bi se morali boriti za bilo kakav «građevinski red». Tada je već počelo nestručno, loše negospodarstveno korištenje prostora na obali mora. Počelo je s tzv. radničkim odmaralištima (samo na području Crikvenice, u ono vrijeme preko stotinu), a zatim je nezadrživo krenula silovita izgradnja vikendica. Početni sindikalni turizam prerastao je u tzv. masovni turizam koji traje je i danas. Posljednjih godina raširena je neprimjerena izgradnja apartmana i kreveta u obiteljskim kućama. A sve bez ikakve stručne kontrole dopustivosti i opterećenosti prostora. Ovo gomilanje smještajnih kapaciteta u najprimitivnijem obliku pretvorilo je klasični turizam u jedan novi oblik, popularno s pravom nazvan **posteljarenje**. A sve uz blagoslov vlasti, stručnih institucija, administracije i turističkih radnika, direktora i ordinatora. I politika je ovdje odigrala veliku ulogu tjerajući zemlju u religiju **kvantiteta** umjesto **kvaliteta** i to u svim vidovima gospodarstva, a naročito u turizmu. Nikada nećemo izračunati štetu u prostoru koju je nanijela pošast vikendica. Isto vrijedi i za nasljednike – «apartmane». Ovo stavljanje u navodnike znači izgradnju prostora koji doduše nose naslov «apartman!», ali u velikoj većini to je vrlo nestručno gomilanje kreveta, bez obzira na normative, koje je dovelo do spomenutog najmizernijeg oblika turizma – posteljarenja.

U obalnom području javlja se tipičan primjer «žderanja prostora» u korist i za račun malih «mićih» profitera. Prostor na obali mora nemilosrdno se devastira izgradnjom nezgrapnih ružnih građevina koje uništavaju pejisaž stvoren Bogom i Prirodom. Pejisaž koji čini Crikvenicu turistički interesantnom, poželjnom. Pitome, oku i srcu drage, horizontale, koje su nastavak veličanstvene horizontale plohe mora, razbijane su grubo, nemilosrdno, ružnim strukturama još ružnijeg graditeljstva. Ove građevine nastoje svojim vertikalnim gabaritima silovati pitome, zelene horizontale. A gabariti su ovi, kako rekoh, grubi, tvrdi, bez mediteranske mekoće – disonantni tonovi u prekrasnoj glazbi mora i prvih obronaka zelene obale.

Ovo nije samo pjesnički opis današnje situacije u prostoru. Ovakvo deformiranje krajolika donosi zapravo mnogo veću, nemjerljivu, štetu. Ranije sam spomenuo veliku istinu da je prostor osnovni alat turizma. Ovakvim ponašanjem, nagrđivanjem prostora, smanjujemo vrijednost krajolika – vrijednost osnovnog alata turizma. Jer, ne dolaze gosti – turisti – zbog ljudi, zbog «vineršnicla», pizze, gemišta i postelje. To sve imaju u svome Stuttgartu i to mnogo kvalitetnije. Dolaze upravo zbog ovog blaženog, predivnog kraja kakvog ne mogu kupiti doma. A mi to besmisleno, nestručno, neobrazovano poslovno potpuno krivo i štetno mijenjamo. Zapravo nemam dovoljno «ukrasnih» pridjeva da to opišem. A ova, izrečena istina nepoznata je svima onima koji vode ili bi trebali voditi brigu o prostoru.

Svi su investicijski naponi, sva ulaganja i državna i privatna bili usmjereni na vrlo uski pojas uz more. Sav ostali prostor bio je zanemaren i u planovima i u

akcijama. A imamo od Prirode i Boga dan prekrasni, atraktivni prostor u zaleđu koji bi mogao izvanredno dopunjavati modernu turističku ponudu, o čemu treba pažljivo razmisliti. To je u prvom redu Vinodolska dolina sa svojim kulturno-povijesnim duhom, u izvanrednom pejzažu. Jer turizam, kvalitetni turizam, nije ugostiteljstvo. To je zabluda naših turističkih djelatnika koju skupo plaćamo padom kvalitete našeg turizma. Iznad Vinodola na puškomet do mora je planinski kraj do u Gorski kotar, što je svojevrsni fenomen u turističkoj ponudi. Sve te mogućnosti nisu bile poznate u dosadašnjem tzv. «sindikalom turizmu». No, to bi moglo i trebalo biti predmet posebne teme i posebnog razgovora.

Crikvenička obala (Jadranovo, Dramalj, Crikvenica, Selce) dugačka je 20 km razvijene ukupne duljine. Na tu duljinu treba u punoj sezoni rasporediti otprilike 43 tisuće smještajnih kapaciteta u hotelskom i komplementarnom smještaju (obiteljski turizam, odmarališta, kampovi). Ako se tome dodaju žitelji ovoga kraja, kao i dnevni izletnici, dobivamo približno 300 kupača na 100 dužnih metara obale ili tri osobe na jedan dužni metar. To je «špica» kupališne sezone koju stručnjaci označuju (nešto smanjeno) koeficijentom saturacije od 4,13 što je najveći, odnosno najlošiji odnos, i to ne samo na Jadranu. Ta brojka je rezultat proračunavanja optimalnog broja posjetitelja kupališnog pojasa, što ga je još davne 1964. godine izradio Urbanistički institut Hrvatske.

Interesantno je da je inicijativa za izradu tih normativa potekla na Savjetovanju 31. ožujka 1963. održanom upravo u Crikvenici na kome su sudjelovali predstavnici općina, organi republičke uprave, turistički stručnjaci i predstavnici turističkih organizacija s područja Jadrana. Na osnovu inicijative s tog Savjetovanja određene su grupe stručnjaka za izradu normativa iz sljedećih ustanova:

- Geografski institut Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu;
- Institut za jadranske kulture u Splitu;
- Stručnjaci vodoprivrede Hrvatske;
- Opće vodoprivredno poduzeće Split i Rijeka;
- Institut za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu;
- Republički zavod za zaštitu prirode, Zagreb;
- Institut za saobraćaj, pomorstvo i veze, Zagreb;
- Zavod za ekonomiku turizma, Zagreb;
- Republički zavod za statistiku, Zagreb;
- Urbanistički biro, Split;
- Republički zavod za zaštitu zdravlja, Zagreb.

Za izradu dokumenata upotrijebljene su skice, katastarske podloge, geodetske podloge, aerofotosnimke itd. Veliku pomoć pružilo je i slikanje tzv. «fasade obale» tj. fotografiranje obale s određene distance s mora, iz čamca. Iz ovih nor-

mativa proizlazilo je proračunavanje optimalnog broja posjetitelja kupališnog pojasa.

Ove smo detaljne podatke prisiljeni navesti zbog svojedobnog osporavanja tvrdnje da nam je obala, odnosno plaža, preopterećena u tolikoj mjeri da ugrožava opstojnost turizma u ovome kraju. To osporavanje, izrečeno na službenom mjestu bilo je, naravno, bez ikakvih stručnih podataka. Trebali bismo biti ponosni što je inicijativa za ovakav stručni i opsežni rad rođena upravo u Crikvenici! Poznato je, također, da su ove naše podatke koristile i neke druge turističke zemlje i destinacije.

Boris Osrečki, mr. dipl. ing. prikazao je i objasnio svoj magistarski rad s postdiplomskog studija prirodnih znanosti Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom «Reljef crikveničko – novo vinodolskog primorja i otoka Krka i njegov utjecaj na turizam» (na predavanju u Crikvenici 18. lipnja 1993.). Ovaj rad se odnosi na saturaciju naše obale, odnosno korištenje prostora za kupanje. Rezultat te studije je spomenuti porazni koeficijent kvalitete naše plaže. Usputno napominjemo da su u glavnom turističkom planu Hrvatske (Horwath Consulting, Wien, Institut za turizam, Zagreb, 1993.) naglašene upravo plaže kao glavni turistički resurs Hrvatske. O situaciji na crikveničkim plažama piše i «Strateški marketing plan turizma Crikveničke rivijere» (Institut za turizam, Zagreb, svibanj 1994.)

Iz Ekološkog društva Crikvenica dolazi prijedlog da svi koji nešto znaju o tome i oni koji odlučuju o tome, stave glave skupa i pokušaju učiniti nešto što bi ispravilo ili barem zaustavilo to nazadovanje u našem turizmu. To nije lako, treba zahvatiti i u cjelokupnu problematiku gospodarenja prostorom, u problematiku smještajnih kapaciteta i svih predispozicija vezanih uz naše bavljenje turizmom. Crikvenica se mora odlučiti želi li i dalje marljivo «uzgajati» tzv. masovni turizam koji počiva na zastarjeloj filozofiji sindikalnog ugostiteljskog turizma, ili želi moderni turizam koji se zasniva na kvalitetnoj i suvremenoj ponudi. Ukoliko se odlučimo za zastarjeli masovni turizam, možemo odmah početi razmišljati o nekom novom izvoru privređivanja, jer od takvog turizma nećemo moći živjeti.

Rezultate dosadašnje ideologije turizma žanjemo već danas u posvemašnjoj stagnaciji, za koju nisu krivi samo rat i političke prilike. U prvom redu, to je krivo i loše gospodarenje prostorom, za što smo kao prvi primjer naveli preopterećenost obale. Podaci o saturaciji obale prikupljeni su još prije deset godina, a danas je situacija još lošija i poraznija što poziva na hitnu intervenciju u obliku stručnog sagledavanja odnosa prostora i kapaciteta.

No, osim plaža i prostora za kupanje ovoj situaciji priključuje se i saturacija prostora za smještaj turista: izgradnja kreveta – postelja – bez ikakvog plana i razuma. I tako mijenjamo turizam u novo, zbilja pravo ime ove privredne grane, **posteljarenje**.

Ovakva situacija rađa novu nevolju, novu štetu u prostoru, a to je gomilanje ekoloških problema, problema snižavanja vrijednosti prostora ne samo za turizam i posteljarenje, nego i za život na takvom prostoru. Osim fizičkog oštećenja prostora, javlja se i manji broj boravaka u i izvan sezone. To je trajni gubitak fizionomije nekog prostora, jer se obistinjuju riječi prof. Krippendorfa da «turizam ždere pejisaž».

Za rješenje ovih problema potreban je multidisciplinirani pristup stručnjaka i znanstvenika. Da bi se razumno i stručno gospodarilo prostorom, čovjek je osmislio pravila zaštite i očuvanja prostora, i po tim pravilima gradi, radi i gospodari prostorom. Time se bavi struka jedne od najstarijih čovjekovih umotvorina koja se zove arhitektura, a koja ima više polja djelovanja ili specijalnosti. U ovom slučaju to je urbanizam i, u novije vrijeme, prostorno planiranje. Urbanizam i prostorno planiranje nisu ista disciplina, nego su to dva različita (doduše slična) polja djelovanja, koja se strogo razlikuju. Urbanistički plan bavi se unutarnjim prostronim uređenjem naselja i gradova, a prostorni plan bavi se uređenjem ukupnog prostora, tj. teritorija. Prostorno planiranje je optimalni raspored ljudi, dobara i djelatnosti na teritoriju radi njegove optimalne upotrebe. Ljudi, dobra i djelatnosti su konstante u metodici planiranja. Intenzivno korištenje prostora izazvalo je pokret zaštite prirode zbog zaštite pojedinih teritorijalnih cjelina. Tako smo dobili Ekologiju i ekološki pokret, koji je nerazdvojni sudionik, partner, u razgovoru o prostoru.

U prošlosti izrađivani su urbanistički i prostorni planovi za naš kraj, ali nismo imali sreće primijeniti ih na dobrobit našeg prostora. Ovi su planovi bili pod jakim utjecajem politike i društveno-političkih organizacija, pa nisu pomogli čovjeku i prostoru. Osim toga, prilike u životu i prostoru toliko su se brzo mijenjale i još uvijek se mijenjaju da ih i planovi, u početku dobro osmišljeni, nisu mogli pratiti i kasnili su za zbivanjima u prostoru i odnosu čovjeka prema prostoru i prirodi. Ukoliko su neki od tih planova sadržavali dobre i korisne upute, one nisu primijenjene zaslugom administracije koja nije bila stručno dorasla provođenju i osiguranju takvih dobrih namjera.

Svi dosadašnji planovi propali su, te danas nisu upotrebljivi zbog krivog nestručnog pristupa takovom planiranju. Da je uistinu tako govori nam stanje u prostoru, koje je jasno i vidljivo i čovjeku bez stručnog obrazovanja. Planove je radila jedna struka, bez multidisciplinarnog pristupa, u kancelariji, bez prisustva na terenu, sudjelovanja stanovnika, bez saznanja o osnovnim parametrima prostora. Činovnički, bez prethodne analize i bez projektnog zadatka koji bi dao osnovne smjernice. Zastarjele metode iz prošlih vremena dale su bezvrijedne planove. Nažalost, još i danas administracija se mora pozivati na takve planove jer nema boljih i pravih, pa za posljedicu imamo opisano stanje u prostoru. Na osnovu događanja u proteklih nekoliko desetljeća, slobodni smo nazvati to stanje anarhijom u prostoru. Nema čvrste vizije o gospodarenju prostorom, građevin-

ske dozvole se izdaju prema željama investitora kojima je ovaj prostor i pojam turizma potpuno stran i koji je predmet njihovih primitivnih profilerskih interesa i uz asistenciju projekatana koji nisu iz odgovarajuće struke – arhitekture.

I na kraju zaključak, odnosno rezime ove priče o čovjeku i prostoru:

- Prostor smo loše i krivo koristili.
- Koristili smo se prostorom negospodarstveno, na štetu čovjeka, diletantski, nestručno, bez pameti, bez znanja, bez glavnog čovjekovog oružja – bez znanosti.

Izađimo iz zemlje **diletantije** u kojoj svatko, ama baš svatko, može biti stručnjak u svakoj ljudskoj djelatnosti, bez znanja i škole, ali pod komandom najveće i najjače religije u svijetu današnjice koja se zove **novac**. I zato, prihvatimo ovaj redoslijed:

- najprije **pamet**
- zatim **znanje**
- angažirajmo **struku**
- i na kraju **rad**.

To je viza za bolju budućnost ovoga kraja na obali “**Najlipšega mora na svitu**”.

Sažetak

Čovjek je u sukobu s prostorom zbog lošeg gospodarenja. Posljedice: saturacija obale i ostalog prostora, nestanak turizma i dolazak posteljarenja. Loši prostorni planovi. Diletantizam u strukama = šteta za prostor.

Ključne riječi

Čovjek, prostor, gospodarenje prostorom, Primorsko-vinodolski kraj, turizam, vikendice, apartmani, loša izgradnja, saturacija, prostorni planovi i urbanizam.

Summary

Zdravko Gržičić • **MAN AND SPACE**

Man is in contrast with his environment because of the bad attitude he has towards nature. Consequences: saturation of the coast and other spaces, vanishing of tourism and brief tourist visits. Amateurs and not professionals = damage for environment.

Keywords

Man, environment, dealing with environment, region of Primorje and Vinodol, tourism, weekend houses, apartments, bad quality buildings, saturation, construction plans, urbanism.

Literatura

- S. Marković (1989.), Strukturalni aspekti turizma, Acta turistica 1, Zagreb.
- D. Alfier (1989.), Zaštita prirode u razvijanju turizma, Acta turistica 1, Zagreb.
- B. Vukonić (1993.), Jadranska orijentacija i razvoj turizma, Acta turistica, Zagreb.
- J. Krippendorf (1986.), Die Ferienmenschen, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- M. Salaj (1989.), Arhitektura u službi turizma, Acta turistica 1, Zagreb.
- D. Šalat (1989.), Prostorno-planski aspekt razvoja turizma, Acta turistica 1, Zagreb.
- Z. Gržičić (1993.), Ekologija i prostor, Vinodolski zbornik br. VII, Crikvenica
- Z. Gržičić (1993.), Gospodarenje prostorom na području Crikvenice, Vinodolski zbornik br. VII, Crikvenica
- A. Marinović-Uzelac (2001.), Prostorno planiranje, Dom i svijet, Zagreb.
- B. Osrečki (1992.), Reljef Crikveničko-vinodolskog primorja i otoka Krka, Sveučilište u Zagrebu.
- A. Marinović-Uzelac (1986.), Naselja, gradovi, prostor, Tehnička knjiga, Zagreb.
- Z. Gržičić (2000.), Od turizma do posteljarenja, Primorske novine br. 30, Crikvenica

Bilješka o autoru

Zdravko Gržičić, Crikvenica, dipl. ing. arh., projektant turističkih objekata, dobitnik više nagrada za arhitekturu, u mirovini.